

Fondok és gyűjtemények a Román Országos Levéltár csíkszeredai hivatalának kezelésében 16. A Székelykeresztúri Múzeum iratgyűjteménye (II.)

Az Örökségünk legutóbbi számában a Székelykeresztúri Múzeum iratgyűjteményének történetét, átvételi körülményeit, a gyűjtemény szerkezetét és a fontosabb állagokat tekintetem át. A tíz családi gyűjtemény közül sor került a *szentgericei Boros* és a *mátisfalvi Lőrincz* családok iratainak bemutatására, jelen írásomban pedig a további nyolc családi hagyatékot tekintem át.

Családi iratgyűjtemények

Tekintélyes, 174 iratból álló gyűjtemény maradt a *lécfalvi Gyárfás* család¹ részéről (évköre 1627–1911), amely nemcsak a mennyiség, de az iratok tartalma miatt is kiemelt figyelmet érdemel. A család székelyföldi viszonyok között jelentős birtokállománnyal rendelkezett, tagjai közül többen is közéleti szerepet vállaltak, házassági kötelékek révén pedig rokoni kapcsolatban álltak Erdély számos nemesi és főnemesi családjával. Mindezen körülményeket pedig a hátrahagyott értékes iratanyag is jól szemlélteti. Átlapozva a leltárkönyv vonatkozó részét, feltűnik, hogy az általában nagyjából a Gyárfásokkal rokonságba került családok iratait tartalmazza, a névadó famíliát a kisebb részt 18. századi, zömében inkább 19. századi jogi, gazdasági és személyes jellegű iratok képviselik.

A vegyes eredetű iratok közül figyelmet érdemelnek az iratcsoport első darabjai, amelyek a fejedelemség kori erdélyi politikai elit világába kalauzolnak: a Rhédei, Kornis, Petki, Alia, Lorántffy családok lakodalmi és eljegyzési meghívói (736–738, 741. számú iratok) a szentbenedeki, nagsajói, székelykocsárdi, sárdi kastélyokban, illetve udvarházakban zajló vigasságokra invitáltak egykor.

A Gyárfás családdal rokonságban álló köznemesi famíliák iratai sorában legkorábbiak az oláhidecspataki Rácz és verese gyházi Borsai Nagy² családok Szászrégen környéki birtokaira (Marosfalu, Idecspatak, Disznajó,

Szentmártonmacskás) vonatkozó iratok. Értékes, szép kivitelű oklevelek kerültek a Gyárfás-levéltárba a magyarsárosberkeszi Katona család³ tulajdonából: II. Rákóczi György adománylevele 1648-ból Katona Mihály javára, bizonyos Kővár vidéki, pojini-cai (ma Kismező) és pirosfalvi (ma Pirosd) birtokokra vonatkozóan (749. sz.), I. Apafi Mihály három oklevele 1675-ből (az első által megerősíti II. Rákóczi György adományát Katona Mihály javára, a második és harmadik által pedig neki adományozza a köl-csei – ma Kővárkölcse –, illetve belső-szolnoki füzesi – ma Ördöngösfüzes – birtokot, a rajta lévő kuriális hellyel és nemesi udvarházzal – 776–778. sz.), és végül I. (Habsburg) Ferenc király 1816-ban kibocsátott oklevele, mellyel a család talán legkiemelkedőbb tagját, Katona Zsigmond (1767–1833) kővári főkapitányt guberniumi tanácsossá nevezi ki (826. sz.). Ez utóbbi oklevelet az uralkodó mellett széki gr. Teleki Sámuel kancellár jegyzi és aranyozott fémtokban elhelyezett, nagyméretű (13,5 cm átmérő-jű) császári függőpecsét erősíti meg.

Néhány 19-20. századi irat a Gyárfás családdal rokonságba került erdélyi arisztokrata famíliák birtokaira – pl. br. Kemény Pál székelykeresztúri (837, 843. sz.) és br. Bánffy Jenő enyedszentkirályi (897–903. sz.) birtokaira – vonatkoznak.⁴

A kimondottan a Gyárfás családra vonatkozó iratok közül érdemes kiemelni I. (Habsburg) Ferenc király 1826-ban kibocsátott oklevelét, mely által lécfalvi Gyárfás Józsefet (1769–1829) udvari tanácsossá nevezte ki (829. sz.), illetve özv. Gyárfás Józsefné zejkfalvi Zeyk Katalin 1830-ban írott feljegyzéseit a férje által viselt tisztségekről és családjának a férje halála utáni anyagi állapotáról (832. sz.). Ez utóbbi iratból megismerhetjük lécfalvi Gyárfás József négy évtizedes hivatali pályájának főbb mozzanatait: 1814-től guberniumi titkár, 1822-től főkormányzéki tanácsos, 1826-tól udvari tanácsos volt. A családi iratok

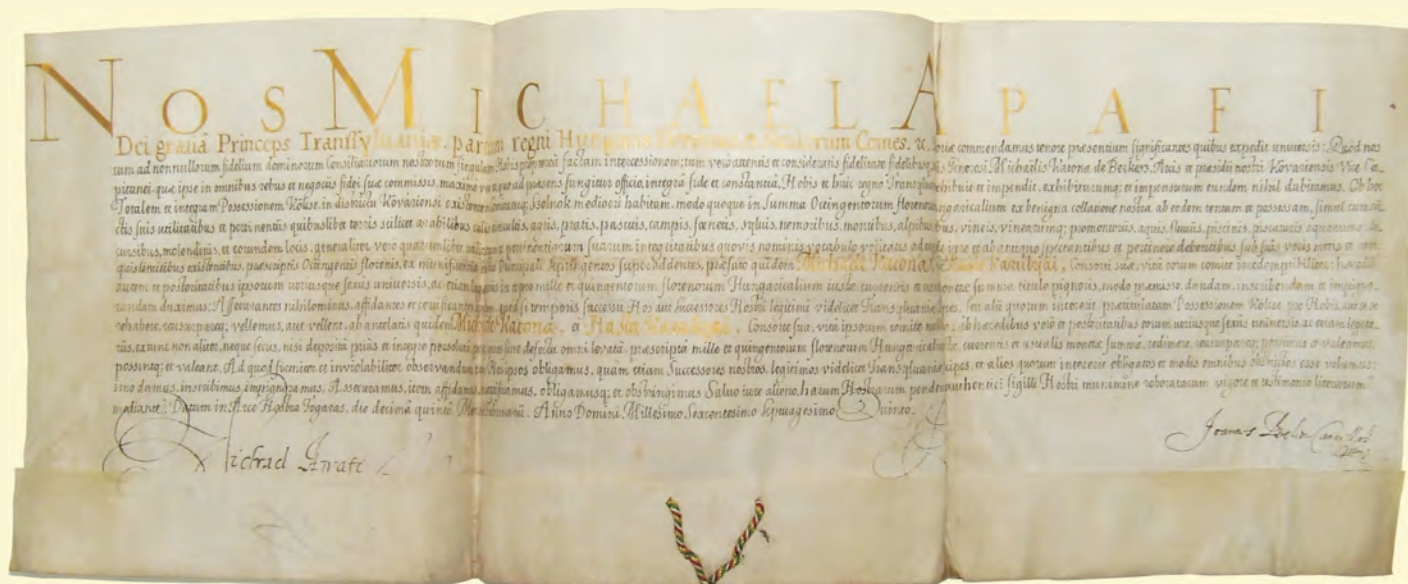
között megtaláljuk Gyárfás József fia, Domokos (1814–1895) és annak fia, Endre (1853–1920) tanulmányi okmányait is: egyetemi okleveleket, iskolai bizonyítványokat és igazolásokat a 19. század derekáról, második feléből.

A szék másik igen jelentős családja az *ábránfalvi Ugronok*, akiknek fiat-falvi ága 55 irattal képviselteti magát a múzeumi gyűjteményben. Az iratok évköre ugyan 1634–1929, de a döntő többségük a 19-20. században keletkezett⁵, és leginkább az Ugronokkal házasság révén rokonságba került ozsdolai gr. Kun⁶ és lozsádi br. Györffy⁷ családok algyógyi, krasznai, bencenci, ompolymezői és báboci birtokaira vonatkozóan tartalmaz adatokat. A névadó családot Ugron Zoltán magánlevelei, illetve politikai szerepvállalását tükröző iratai képviselik a 19-20. század fordulójáról (1559, 1561–1573. sz.).

Udvarhelyszék egyik legnépesebb, legszerteágazóbb famíliájának, a *kénosi Sándor*⁸ családnak 82 irata maradt meg a múzeumi gyűjteményben, ezek évköre 1650–1873. A fondrész első darabja egyben a legértékesebb is, ez a család rangját igazoló okmány: II. Rákóczi György 1650-ben kénosi Sándor Márton részére kiadott lőfősítő levele (446. sz.). A további iratok a családi levéltárak szokásos irattípusait képviselik: adásvételi, zálog- és haszonbérleti szerződések, jegyzőkönyvek, végrendeletek, osztálylevelek, amelyek főleg a helytörténetek számára tartogathatnak meglepetéseket.

Az *újszékelyi Murvai* család⁹ iratai névvel illetett állag 22 irata közül (évkörük: 1668–1915), ellentétben a megnevezéssel, egy sem vonatkozik a névadó családra, sokkal inkább a szentábrahámiai Lőrinczi család¹⁰ újszékelyi ágának tagjairól szólnak. Több irat is ez utóbbi család 1793. évi nemességigazolási perével kapcsolatos.

Hasonló helyzet jellemző az *etédi Birtalan* család iratai (évkör: 1685–

1907) elnevezésű állagra is. Az abban található, főleg jogbiztosító iratok leginkább az etédi Király családra¹¹ vonatkoznak, de itt található a szentgericei Gagy család¹² etédi ágának nemzedéktáblája is 1808-ból (1621. sz.).

A viszonylag terjedelmes, 151 iratot számláló *nagysolymosi Deé* család¹³ iratai nevű fondrész (évköre: 1701–1870) jelentősége kettős: egyrészt számos adatot szolgáltat e régi, de a szakirodalomban alig szereplő udvarhelyszéki család történetéhez, másrészt értékes adalékokkal szolgál Nagysolymos történetéhez is.

A számos helyi közszerelőt adó *homoródalmási Mihály* család¹⁴ levéltárából 116 irat került a múzeumi gyűjteménybe, ezek évköre 1706–1896. A család első jelentősebb tagja Mihály Máté kuruc kapitány volt, vélhetően az ő hagyatékából származik az állag első darabja: I. (Habsburg) József magyar király 1706-ban kiadott kiáltványának másolata, melyben az uralkodó az állam és a hadsereg iránti kötelezettségeikre figyelmezteti székely alattvalóit (1398. sz.). Mihály Máté fiától, Ferencről származnak az 1753–1780 közötti gazdasági jellegű feljegyzések (1404. sz.). A 18. század végén és a 19. század első évtizedében keletkezett iratok nagy valószínűséggel a család legkiemelkedőbb tagja, Mihály János (1771–1836) alkirálybíró, udvarhelyszéki adminisztrátor, országgyűlési követ, királyi táblai ülnök, székelykeresztúri unitárius gimnáziumi gondnok hagyatékából

*Apafi Mihály
1675-ben kelt
adománylevele
Katona Mihály javára
(777. sz. irat)*

származnak. Ezek többsége hivatali irat: II. (Habsburg) Lipót király néhány, 1791-ben kelt leiratának másolata, egy I. (Habsburg) Ferenc királyhoz intézett felirat másolata 1792-ből, Torda város határának kijárásával kapcsolatos iratok 1816–1818-ból, a székelykeresztúri unitárius gimnázium gazdasági ügyeire, illetve építésére vonatkozó iratok az 1811–1831 közötti időszakból. Mihály János személyes iratai közül említést érdemelnek a Királyi Táblára való bírói kinevezésével kapcsolatos ünnepélyes kiállítású oklevelek 1833–1834-ből (1497, 1500. sz.). Az állag utolsó két darabja két Mihály János-életrajz, az elsőt a királybíró leánya, Zsuzsanna állította össze, a második ismeretlen szerző munkája, talán Sándor János gimnáziumi tanár 1896-ban, Budapesten készült vázlata (1512, 1513. sz.).

A családi hagyatékok sorában a legkisebb – mennyiségét és évkörét tekintve is – a *szentábrahámi Lőrinczi* család¹⁵ irathagyatéka (évköre: 1815–1838). Az összesen 5 darabot számláló iratcsoportban található az azóta szétszóródott bözdújfalusi unitárius egyházközség 1826. évi esperesi vizitációjának jegyzőkönyve (1517. sz.).

F 250 A Székelykeresztúri Múzeum iratgyűjteménye (évkör: 1607–1929; mennyiség: 1992 levéltári egység, 1,75 fm.; leltárszám: 55; magyar, latin, német és román nyelvű iratok).

Bicsok Zoltán

1. A lécfalvi Gyárfás család első ismert tagja a 16. század második felében élt Pál, akinek fiai, István sepsiszéki jegyző és Pál fejedelmi tanácsos, 1609-ben Báthory Gábor fejedelemtől kaptak címeres nemeslevelet. Tőlük származik a család két fő ága. Székelykeresztúron az Istvánágból származó Gyárfás Domokos (1814–1895) szerzett birtokot br. Kemény Polixéniával (1821–1886) 1839-ben kötött házassága révén. Így került a család birtokába az egykori br. Wesselényi–Kemény-kúria, amely utóbb Gyárfás-kúriaként híresült el. <http://genealogy.euweb.cz/hung/gyarfas.html> (Letöltve: 2012. július 28.)

2. Gyárfás Domokos dédszülei lécfalvi Gyárfás Ádám és veresegyházi Borsai Nagy Krisztina voltak. E házasságkötésnek köszönhetően kerülhettek a Borsai Nagy-féle iratok (de elképzelhető, hogy a Rácz-féle iratok is) a Gyárfás-levéltárba.

3. A magyarsárosberkeszi Katona család egykor a Partium egyik meghatározó jelentőségű nemesi családja volt, tagjai közül számosan töltötték be a kövári főkapitányi tiszteletet. A családból talán Katona Zsigmond (1767–1833) jutott a legmagasabbra a ranglétrán: göttingeni egyetemi tanul-

mányait követően belső-szolnoki jegyző, majd főszolgabíró volt, ezt követően 1809-ben Kővár vidék főkapitánya, 1812-ben pedig Belső-Szolnok vármegye főispáni helyettese lett. Karrierje csúcsát a guberniumi tanácsosi kinevezés jelentette 1816-ban. Unokája, Katona Ilona 1883-ban lécfalvi Gyárfás Endre felesége lett, e házasságkötés nyomán kerülhettek a Gyárfás-levéltárba a jelzett iratok. <http://genealogy.euweb.cz/hung/gyarf.html> (Letöltve: 2012. július 28.); Gyulai Rikárd: *Ősfák. Magyarsárosberkeszi Katona Ilona leszármazása (8-as ősfá). Genealógiai Füzetek*, 3 (1905). 16–18.

4. Ezen iratok szintén házasságkötések nyomán kerülhettek ide, hiszen Gyárfás Domokos felesége br. Kemény Polixénia volt. Lásd az 1. lábjegyzetet. Gyárfás Domokos húga, Anna (1821–1902) br. Bánffy Dánielhez (1812–1886) ment nőül, az ő fiuk volt br. Bánffy József Jenő (1845–1903). <http://genealogy.euweb.cz/hung/banffy6.html> (Letöltve: 2012. július 28.)

5. Az ábránfalvi Ugron család iratait illetően érdemes tanulmányozni a csíkszeredai Levéltár F 351-es fondját, a Borsai Nagy és Ugron családok iratait is. A fondismertetőt lásd: Bicsok Zoltán: *A Borsai Nagy és Ugron családok iratai*. In: *Örökségünk*, III. évf. (2009) 4. sz. 10–12.

6. A 18-19. században két házasságkötésre is sor került a két család között: Ugron István (1793–1863) felesége gr. Kun Amália volt, leányuk, Amália pedig gr. Kun Farkas (1810–1872) algyógyi birtokos felesége lett. <http://genealogy.euweb.cz/hung/ugron2.html> (Letöltve: 2012. július 28.)

7. A két család között a 18-19. században több házasságkötésre is sor került. A már említett Ugron István (1793–1863) és gr. Kun Amália fia, Ugron János (1817–1882) harmadik felesége lozsádi br. Györffy Ágnes volt, de a család másik ágából származó Ugron Pál (1745–1813) leányai is a Györffy bárók közül kaptak házastársat: Mária férje br. Györffy József, Karolina első férje pedig br. Györffy Mihály volt. <http://genealogy.euweb.cz/hung/ugron1.html> (Letöltve: 2012. július 28.)

8. Pálmay József kutatásai szerint a kénosi Sándorok a lókodi Sándor családból rajzottak ki, két hullámban. Az elsőbe tartozott az a Sándor Mihály, aki 1591-ben kapott kénosi telkére új adománylevelet, továbbá Sándor Péter és Pál, akik 1602-ben kénosi birtokosként esküdtek hűséget a császárnak (1614-ben egyikük, Pál lófőként szerepel a lustrában). Az utóbbi fia lehetett az a Sándor Pál, aki 1679-ben követként ment a Portára, és 11 évig raboskodott ott. Az ő fia volt kénosi Sándor Gergely ítélmester, a 18. század első évtizedeinek jó nevű erdélyi jogásza. A másik hullám valamivel később, de még a 17. század első felében költözött Lókodból Kénosba, hiszen 1650-ben, amikor Sándor Márton lófőséget kapott, már kénosi előnevet viselt. A családnak kiterjedt birtokai voltak Udvarhelyszéken: Lókodban, Kénosban, Nagysolymoson, Oláhandrásfalván. Évszázadokon keresztül az erdélyi unitárius egyház támogatói voltak. Pálmay József: *Udvarhely vármegye nemes családjai*. Székely-Udvarhelyt, 1900. 203–205. (A továbbiakban Pálmay József: *Udvarhely...*)

9. Az aranyosszéki származású, kövendi és bágyoni Murvai család egyik tagja, József a 18. század első felében, még 1725 előtt települt Újszékelyre. Leszármazottai a 20. század elején is ott éltek. A Lörintzi iratok házasság útján kerülhettek a Murvai család levéltárába, Murvai Samu újszékelyi birtokos felesége ugyanis Lörintzi Júlia volt. Pálmay József: *Udvarhely...*, 168.

10. A családra vonatkozóan lásd a 15. lábjegyzetet.

11. Az etédi Király családból legkorábban András tűnik fel, ő 1602-ben

I. Ferenc császári függőpecsétje Katona Zsigmond 1816. évi guberniumi tanácsosi kinevezésén (826. sz. irat)

tesz hűségesküt a császárra. Ugyanő és Király Mihály lófőként szerepelnek az 1614. évi lustrában. A család egykor Malomfalván, Vágásban és Etéden bírt jószággal. Pálmay József: *Udvarhely...*, 128.

12. A szentgericei Gagy (Gagyhy) család maroszéki eredetű, ahonnan a 17. század elején Szolnok-Doboka vármegyébe, majd utóbb Etédre költöztek, ahol hosszú ideig a legtehetősebb családnak számítottak. A család első kiemelkedő jelentőségű tagja Gagyhy Sámuel (1784–1873) táblabíró volt. Fia, Elek (1818–1883) nemzetőr századosként részt vett a szabadságharcban, unokája, Lajos (1849–?) pedig az Udvarhely vármegyei közélet jeles képviselője volt, a törvényhatósági bizottságban és a gazdasági egyesületben tevékenykedett. Pálmay József: *Udvarhely...*, 74.

13. A nagysolymosi Deé családra vonatkozóan az első adat 1602-ből való, amikor Deé András felesküszik a császár hűségére. Ugyanezen András és bizonyos Deé Lukács szerepelnek az 1614. évi lustrajegyzékben is. Leszármazottaik a 20. század elején is nagysolymosi birtokosok voltak. Pálmay József: *Udvarhelyszék...*, 61.

14. A homoródalmási Mihály családra vonatkozó legkorábbi hiteles adatok a 16-17. század fordulójáról valók: 1580-ban Mihály Pongrác és Péter Báthory Kristóftól nyernek adományt. 1602-ben Péter fia Máté a császár hűségére tesz esküt, 1614-ben ugyanő mint lófő szerepel a lustrajegyzékben. Pálmay József ez utóbbi Máté unokájának tartja Mihály Máté kuruc kapitányt. A családból többen is armalista nemesként szerepelnek az 1741. évi udvarhelyszéki nemes-összeírásban, Mihály Ferenc és Pál pedig 1796-ban a Táblán is igazolták nemességüket. Pálmay József: *Udvarhely...*, 160–161.; Sándor János: *Homoród-almási Mihály János életirata*. In: *Keresztény Magvető*, XXXV. (1900) 2. füzet. 70–88.

15. A szentábrahámiai Lörintzi családból Balázs 1614-ben szentábrahámiai birtokosként lustrál. Leszármazottai közül Lörintzi József Marosvásárhelyen, Lörintzi Mihály pedig Székelyudvarhelyen volt ügyvéd. Pálmay József: *Udvarhely...*, 150.